

CYMELIA

ZE STAREJ SZAFY

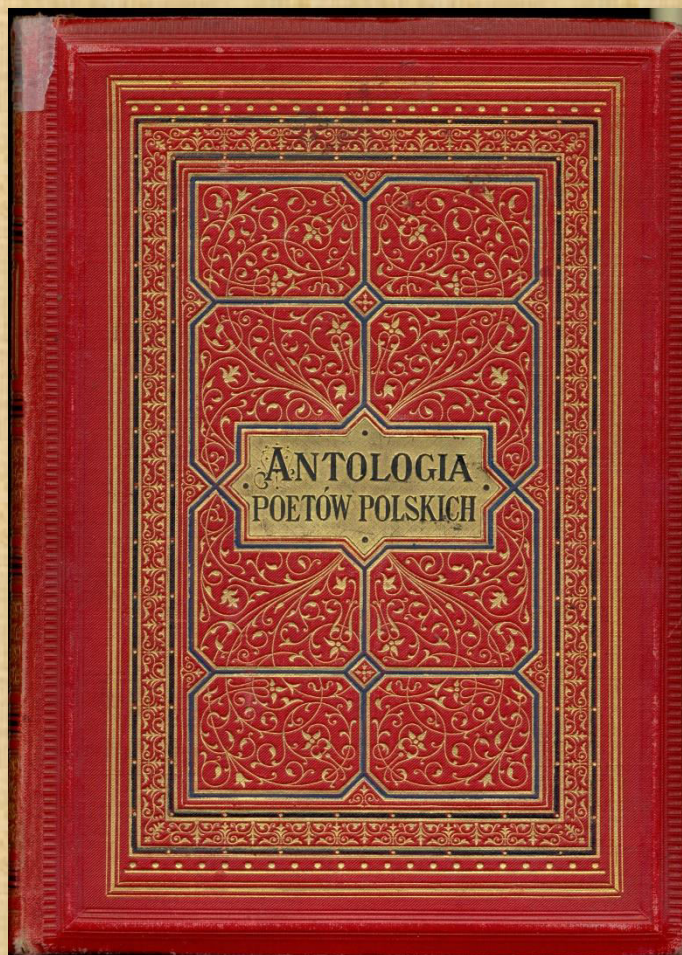
**ZE ZBIORÓW
BIBLIOTEKI PUBLICZNEJ
IM. MARII KONOPNICKIEJ
W SUWAŁKACH**

Biblioteka Publiczna im. Marii Konopnickiej w Suwałkach posiada w swoich zbiorach oprócz współcześnie wydawanych publikacji również znaczną liczbę wydawnictw zaliczanych do *cymeliów*. Są to głównie zbiory książki dziewiętnastowiecznej (ale nie tylko). Nabyte zazwyczaj na aukcjach antykwarycznych, bądź też pozyskane w formie darów od czytelników.

Chcielibyśmy zwrócić uwagę na te wyjątkowe zbiory, dlatego też postanowiliśmy sukcesywnie prezentować poszczególne tytuły wchodzące w skład zasobu określanego przez nas jako **Gabinet Zbiorów** i **Gabinet Zbiorów Region**. Przy czym nie będziemy skupiać się na wydawnictwach cieszących się wielką popularnością, powszechnie znanych i opisywanych, a raczej skoncentrujemy się na tych tytułach i autorach, o których zapomniano, które rozplynęły się w niepamięci, które pokryła patyna czasu. Szczególnie zależy nam na pokazaniu materiałów regionalnych, stanowiących wyjątkowy budulec kultury regionalnej, lokalnej będącej istotnym elementem kultury narodowej. Być może będzie to nasz wkład w proces globalizacji, tak istotny we współczesnej zjednoczonej Europie.

Naszą prezentację zaczniemy od wydanej w XIX wieku antologii poezji poetów polskich.

Antologia polska : wybór najcelniejszych utworów poetów polskich / zestawiał W. B. ; il. Michał Elwiro Andriolli i in. - Wyd. 3 pomnożone. - Lwów : H. Altenberg, 1887. - XVI, 488 s. : il. ; 21 cm

Książka została zakupiona na aukcji antykwarycznej w 1987 r., za cenę 10 tysięcy złotych. Z założenia, tego typu wydawnictwa były i są w dalszym ciągu pozyskiwane z myślą o zbiorach czytelników, w której wyodrębniono specjalne miejsce na przechowywanie takich rarytasów.

Książki wydane przed 1945 r. są udostępniane z zasady tylko w formie prezencyjnej, na miejscu. Takie wydawnictwa mogą budzić zainteresowanie nie tylko ze względu na swoją treść, ale również ze względu na formę, szatę graficzną. Częstokroć proveniencja tych publikacji stanowi odrębną historię. Losy poszczególnych książek mogą stać się jedynym w swoim rodzaju materiałem źródłowym do badania dziejów zarówno książek, bibliotek, jak też ludzi - pasjonatów gromadzących określone zbiory.

Publikacja lwowskiego wydawnictwa rodziny **Altenbergów** specjalizującego się w wydawaniu ilustrowanych albumów i druków wysokiej jakości.

W latach 80. XIX wieku w księgarni należącej do Altenbergów pracował autor w/w *Antologii*, **Władysław Belza** (kryptonim W. B.)

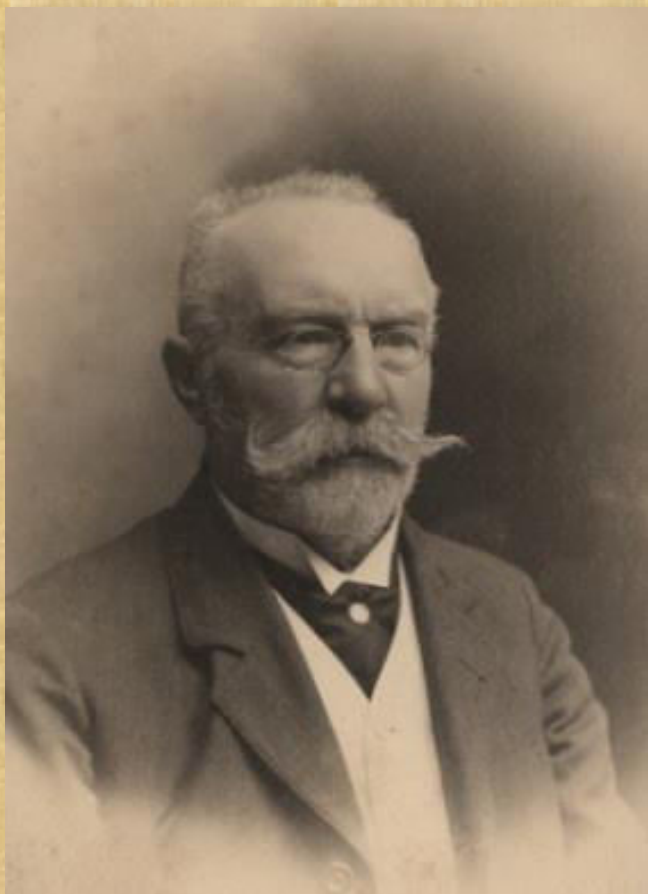

Sygnety wydawnicze używane przez Altenbergów

Sygnet wydawniczy używany przez Wydawnictwo Gebethner i Wolff

Na stronie tytułowej książki wymieniono również **Wydawnictwo Gebethner i Wolff** – jedną z największych ówczesnych firm wydawniczo-księgarskich działających w Polsce. Założona w 1857 r. przez **Gustawa Gebethnera i Roberta Wolffa**. Następnie prowadzona przez ich synów. Firma specjalizowała się w wydawaniu książek i nut, prowadziła też hurt księgarski i asortymentowy.

Władysław Bełza (ur. 17.10.1847 w Warszawie, zm. 29.01.1913 we Lwowie) – poeta, publicysta, działacz społeczno-kulturalny, bibliotekarz, księgarz. Autor wierszy dla dzieci piszący w duchu patriotycznym, nazywany piewcą polskości, współzałożyciel Towarzystwa Literackiego im. Adama Mickiewicza we Lwowie i Macierzy Polskiej.

Na podstawie *Słownika pracowników książki polskiej*, red. I. Treichel, Warszawa 1972
Fot. <https://ossolineum.pl/index.php/wladyslaw-belza/>

Tom wydany bardzo starannie, drukowany w Lipsku u **F. A. Brockhausa** - firma wydawnicza, księgarska i drukarska, założona w Amsterdamie przez **Friedricha Arnolda Brockhausa** (1772-1823), który w 1814 nadał jej swoje nazwisko; od 1817 przeniesiona do Lipska, gdzie Brockhaus założył również drukarnię.

Jego potomkowie rozwijali wydawnictwo, szczególnie w zakresie dzieł popularnonaukowych i podręczniczych.

Fot. i tekst: https://pl.wikipedia.org/wiki/Friedrich_Arnold_Brockhaus

Blok główny publikacji to 31 składek łączonych metalowymi zszywkami. Oprawa wydawnicza, wykonana z czerwonego tłoczonego płótna przez: "Buchbinderei / Hübel & Denck / Leipzig". Tłoczenia w większości złożone. Na okładkach ornamenty geometryczne z elementami roślinnymi.

Buchbinderei / Hübel & Denck / Leipzig - działająca w Lipsku duża firma intrologatorska. Spółkę prowadzili Carl Friedrich Hübel i Gustav Herman Denck.

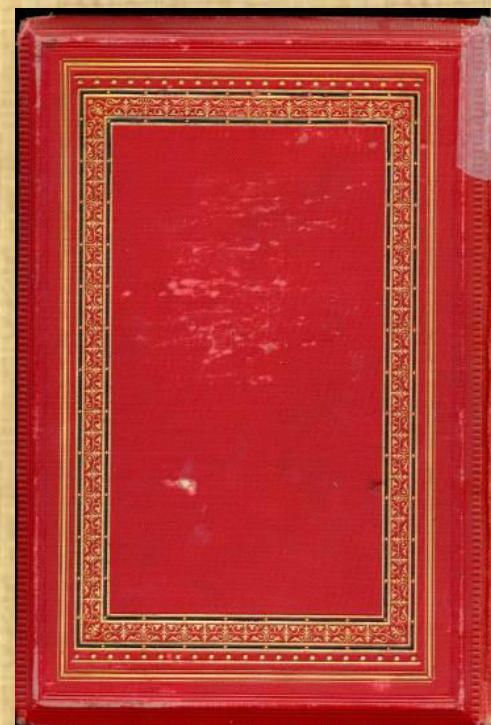
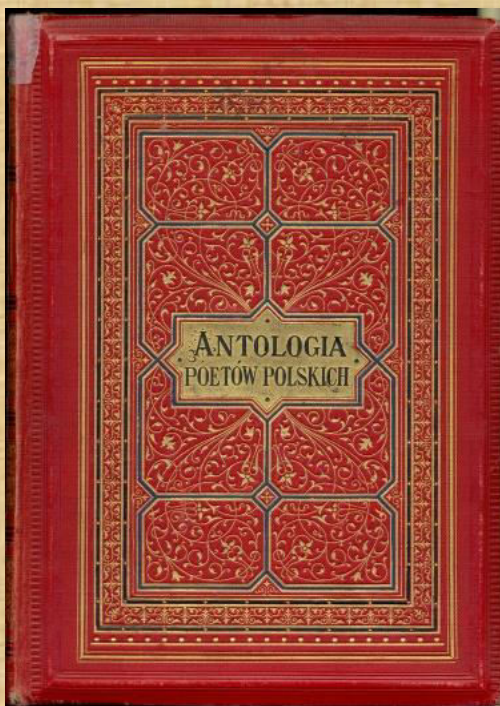
Zakłady lipskie pracowały nie tylko na potrzeby lokalnego ruchu wydawniczego, lecz także oferowały swe usługi zamiejscowym wydawcom. Dzięki dużym mocom przerobowym, uzyskanym dzięki rozbudowie fabryk i wyposażeniu w nowoczesne urządzenia napędzane silnikami parowymi, bogatej ofercie zdobniczej (dużemu zasobowi form do tłoczenia), a także obowiązującym przepisom celnym, oferowały korzystne warunki cenowe i terminowe, a także doskonale prezentujące się produkty, które przyciągały wielu wydawców, także polskich¹.

¹ E. Pokorzyńska, *Z dziejów intrologatorstwa warszawskiego XIX i I połowy XX wieku*, Katowice 2009, s. 180-181.

Przednie lico okładki bardzo dekoracyjne - prostokątny wzór geometryczny, w który wkomponowano delikatne, drobne motywy roślinne, centralnie zaś umieszczony został na złotym tle tytuł *Antologia Poetów Polskich*.

Grzbiet okładki podzielono na 5 pól (rodzaj szyldzików) tłoczonych i zdobionych złożonymi motywami roślinnymi. Jeden z szyldów zawiera powtórzony tytuł książki z przedniego lica okładki.

Tylne lico okładki nieco skromniejsze, zdobione złożonym tłoczeniem w formie pojedynczej, prostokątnej ramki. Krawędzie kart złożone.

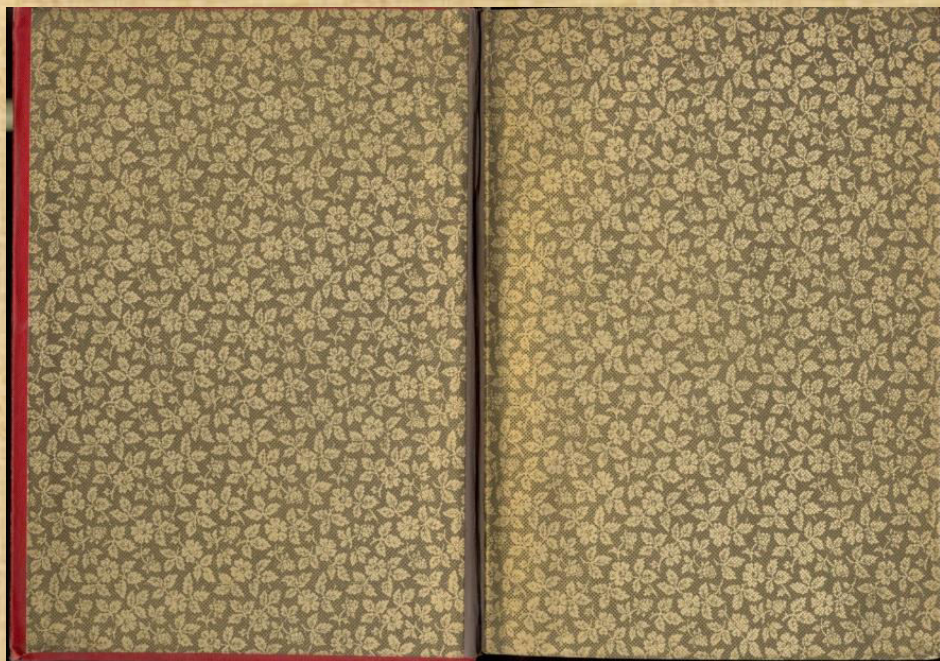
Złocenie brzegów książki

Do złocenia brzegów i do wyciskania złożonych ozdób i napisów na okładce używa się najczęściej prawdziwego złota w płatkach. Płatki te sprzedawane są w książeczkach bibułkowych, oddzielone od siebie kartką bibuлки. Są one tak cienko kute, że powiedzenie: „jednym dukatem można całego konia ozłocić”, tu się poniekąd sprawdza. Złoto wymaga bardzo umiejętnego obchodzenia się, jest bowiem bardzo płochliwe i za lada, choćby najłżejszym podmuchem zwija się i ulatuje. Nie można dotykać go też palcami, przylega bowiem momentalnie. Do krajania złota (...) służy specjalny, odwustronnym ostrzu nóż, niezbyt ostry².

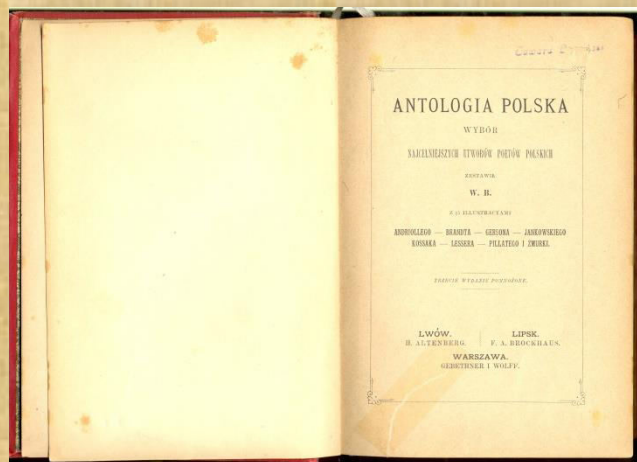
Technikę złocenia brzegów książki znano już w XVI wieku. Był to najbardziej ceniony sposób dekorowania kodeksów. Sam moment zdobienia odbywał się w chwili, kiedy książka nie miała jeszcze okładek. Rozpocynało go obcięcie brzegów bloku książki. Początkowo odbywało się to ręcznie za pomocą specjalnego hebla lub okrągłego noża. Dopiero w XIX wieku skonstruowano oryginalną gilotynę introligatorską³.

² A. Semkowicz, *Introligatorstwo. z krótkim zarysem historii zdobnictwa opraw*, Kraków 1948, s. 23.

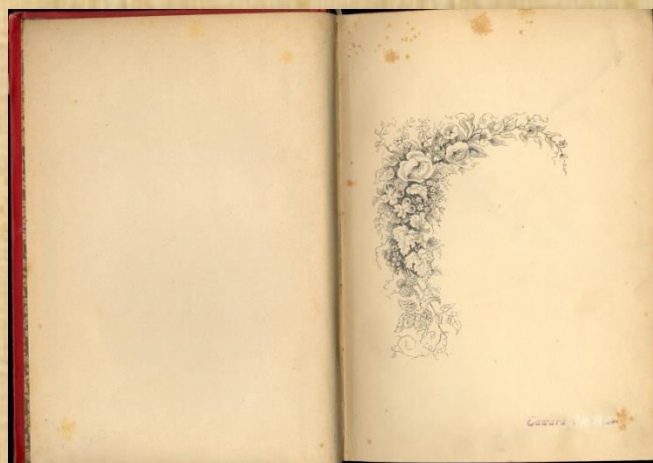
³ Zob. więcej: E. Pokorzyńska, *Introligatorskie zdobienie brzegów kart książek*, „Spotkanie z Zabytkami : kultura, tradycje, pamiątki” (2015), nr 3-4, s. 51-55

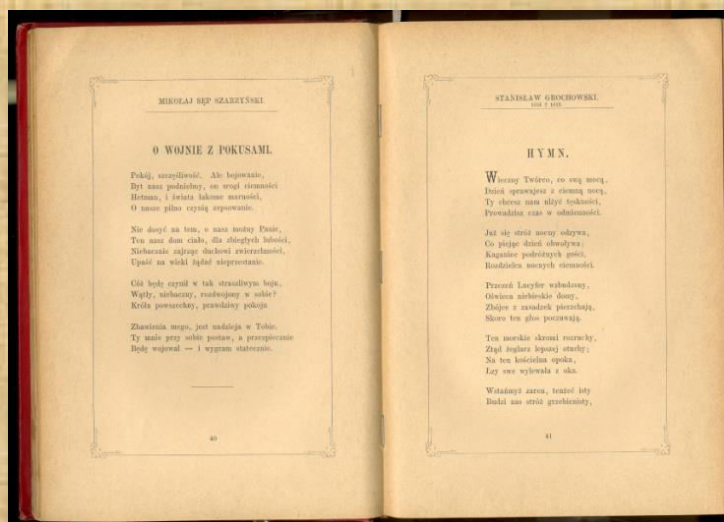
Okladkę z trzonem książki łączą wyklejki wykonane z ozdobnego papieru, którego wzór (motywy florystyczne: jasne, drobne listki i kwiaty na złoto-beżowym tle) daje efekt tapety.

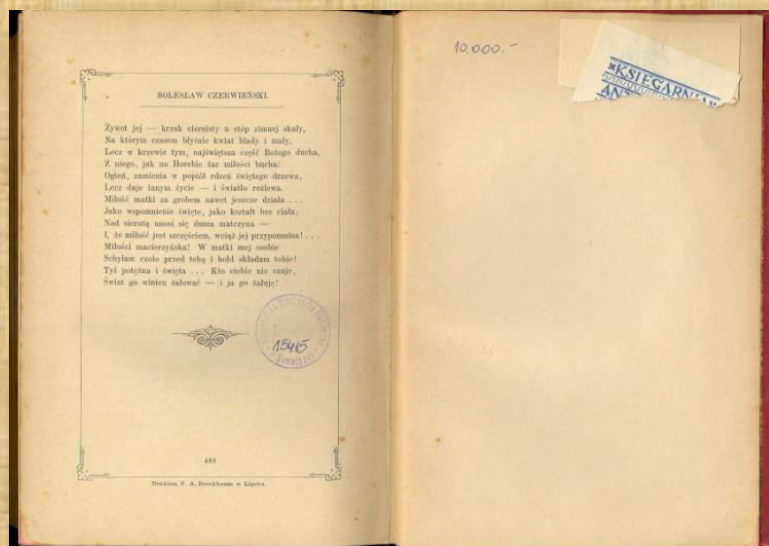
Na stronie tytułowej elementy tytułatury (a więc: tytuł i podtytuł książki, informacje o autorze i o ilustratorach, miejsce wydania i wydawca, miejsce druku i nazwa drukarni, informacja o kolejności wydania) zostały "zamknięte" w ramce - bordiurze, zaś rogi ramki zakończono motywem geometryczno-roślinnym.

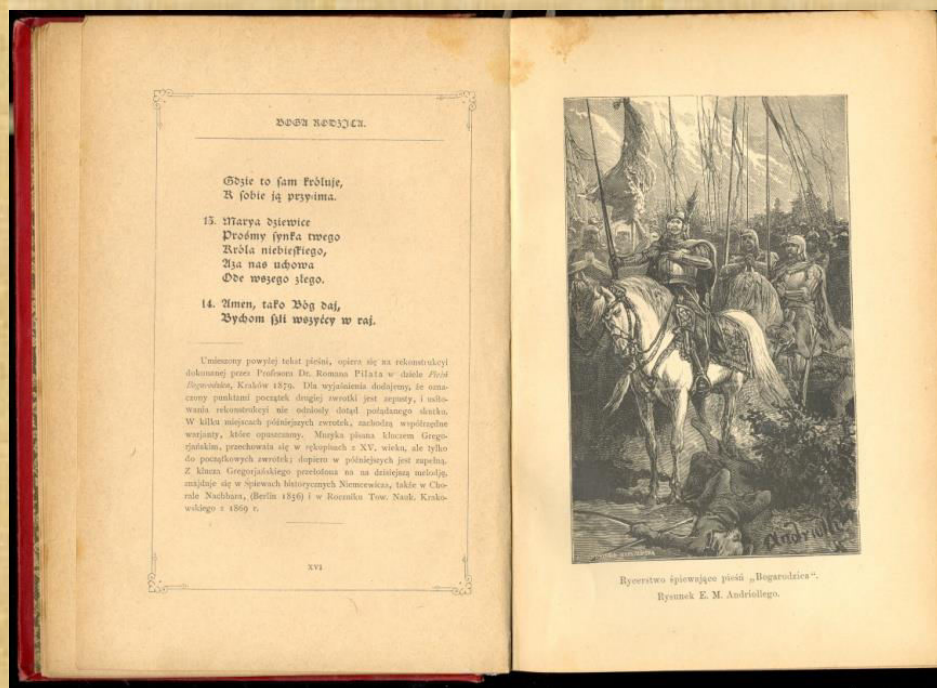
Na karcie przedtytułowej motyw zdobniczy w postaci kompozycji roślinnej przedstawiającej winorośl: kiście winogron, małe i większe otwarte pąki kwiatowe, liście. Wzór (wykonany techniką drzeworytową) jest dość duży, zajmuje prawie 1/3 powierzchni pierwszej strony karty przedtytułowej.

Ciekawie „skomponowano” tekst główny. Każdy wiersz zamknięty został w bordiurę podobnie jak elementy strony tytułowej.

Natomiast koniec książki wieńczy finalik w postaci motywu roślinno-geometrycznego.

W książce zastosowano dwa rodzaje paginacji stron: rzymską i arabską. Do strony 16 występuje paginacja rzymska i tę część książki zamyka wykonana w technice drzeworytu sztorcowego rycina zaprojektowana przez E. M. Andriollego pt. *Rycerstwo śpiewające pieśń "Bogarodzica"*, dalej przyjęto liczbowanie stron arabskie.

Paginacja rzymska i arabska

Do „Prasliwicy” Zygmunta Krasińskiego.
Rysunek E. M. Andriollego.

Do poezji „Siłanka młodoci” K. Gaszyńskiego.
Rysunek C. Janakowskiego.

Do poezji „Złoty Kołek” T. Leontowicza.
Rysunek Wojciecha Gersona.

Do poematu A. Matuszewskiego „Maja”.
Rysunek Aleksandra Lesniewskiego.

W bloku głównym książki zostały dodane nieliczbowane tablice (wklejki) z piętnastoma rycinami. Są to drzeworyty wykonane w jednej z drzeworytni warszawskich. Ryciny sygnowano nazwiskami najznamienitszych rysowników (m. in.: Michała Elwiro Andriollego, Józefa Brandta, Wojciecha Gersona, Juliusza F. Kossaka) i rytowników epoki. Wśród tych ostatnich występują Zenon Szymański, M. Różański oraz Andrzej Zajkowski - najwyżej ceniony przez Andriollego, nazywany też "światnym, pełnym inwencji, subtelnym odtwórcą Andriollego". Czarno-białe ryciny korespondują z treścią prezentowanych wierszy stanowiąc z nimi niemal integralną całość.

Drzeworytnie warszawskie – tworzone przy drukarniach czasopism ilustrowanych stanowiły pierwsze ośrodki szkolące przyszłych rytowników-ksylografów.

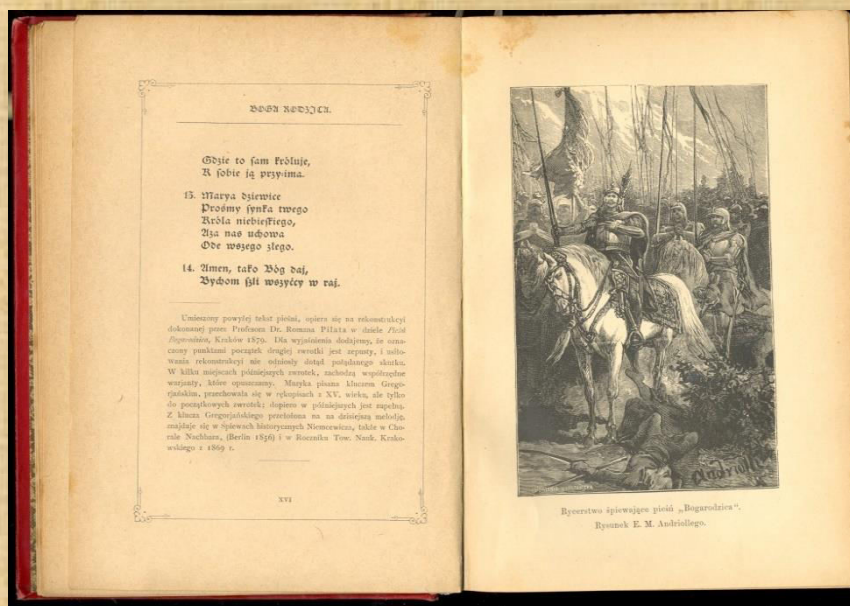
- Pierwsza drzeworytnia warszawska powstała w 1857 r. Jej założycielem był Jan Munchheimer. Szkoleniem rytowników zajmował się sprowadzony z Belgii drzeworytnik Edward de la Haye. *Zasługą Munchheimera było wprowadzenie metody dostosowania ilustracji do tekstu; poprzednio był praktykowany system odwrotny*⁴.
- Drugą szkołę polskich ksylografów założył w 1859 r. Józef Unger. Powstała ona przy drukarni „Tygodnika Ilustrowanego”. Szkoleniem zajmowali się specjaliści sprowadzeni z Niemiec, m. in. Gustaw Hahle, Henryk Kubler, Julian Schubeler. „Tygodnik...” był pierwszym, poważnym czasopismem w pełni ilustrowanym drzeworytami.

⁴ Drzeworytnie warszawskie, [w:] *Encyklopedia wiedzy o książce*, red. A. Birkenmajer, B. Kocowski, J. Trzynadłowski, Wrocław 1971, s. 625.

- Trzecia drzeworytnia powstała w 1865 r. dzięki Franciszkowi Salezemu Lewentalowi, działała przy „Kłosach”.
- Czwartą drzeworytnię zorganizowano w 1871 r. przy „Wieńcu”, którego redaktorem był Samuel Orgelbrand.

Z wymienionych ośrodków graficznych wyszli m. in. tacy artyści-rytownicy jak: Jan Styfi, Kazimierz Krzyżanowski, Edward Gorazdowski czy Józef Holewiński. Poza „Kłosami” i „Tygodnikiem Ilustrowanym” drzeworyt sztorcowy, jako technika ilustracyjna, dominował w następujących czasopismach: „Wolne Żarty”, „Bluszcz”, „Zorza”, „Mucha”, „Kolce”, „Przyroda i Przemysł”, „Biesiada Literacka”, „Tygodnik Powszechny”⁵.

⁵ Zob.: *Drzeworytnie warszawskie*, [w:] *Encyklopedia wiedzy o książce*, red. A. Birkenmajer, B. Kocowski, J. Trzynadłowski, Wrocław 1971, s. 625 oraz K. Pijanowska, *Drzeworyt reprodukcyjny – od ilustracji prasowej do obiektu muzealnego*, „Studia o Książce i Informacji” (dawniej: „Bibliotekoznawstwo”) 2009, nr 28, s. 63-72

Przy wyborze kroju czcionki zastosowano nader interesujący „zabieg” polegający na tym, iż utwór otwierający *Antologię*, tj. *Bogurodzica*, wydrukowano gotycką rotundą. Czcionka nawiązując stylem do średniowiecza, wprowadza czytelnika w atmosferę epoki, z której pochodzi zamieszczony tekst - pełniący przez pewien czas rolę niemal hymnu narodowego. Pozostałe wiersze wydrukowano prostą, czytelną czcionką pozbawioną wszelkich ozdobników. Tekst główny obejmuje utwory około 80 pisarzy polskich, poczynając od *Bogurodzicy* poprzez wiersze Jana Kochanowskiego, Mikołaja Reja, a na Władysławie Orkanie i Wiktorze Gomulickim kończąc.

SŁOWNICZEK WAŻNIEJSZYCH UŻYTYCH TERMINÓW

BORDIURA - (fr. bordure = obramowanie), zwana winietą ramkową, w książce rękopiśmiennej lub drukowanej zamknięta ramowo dekoracja wypełniająca wszystkie marginesy zdobionej karty. Bordiura może mieć charakter przedstawieniowy lub ornamentalny, może także wśród ornamentu mieścić sceny figuralne.

DRZEWORYT - technika artystycznego druku, wypukłego, w której formę drukującą, matrycę, zrobiono z drzewa. Rycina wykonana tą techniką.

FALCOWANIE – w introligatorstwie składanie wydrukowanych arkuszy na przewidziany format oprawianej książki.

FINALIK - winietka na końcu książki lub rozdziału, najczęściej trójkąt wierzchołkiem w dół skierowany, wypełniony ornamentem, elementem figuralnym, nawet sceną.

LICO OKŁADKI - pierwsza i czwarta strona okładki.

PAGINACJA - (łac. pagina = stronica), paginowanie, kolejna numeracja stronic druku lub rękopisu.

RYCINA - rysunek, reprodukcja fotografii, odbitka graficzna.

RYTOWNIK - specjalista w rytowaniu, rycie - grawerowanie rysunku w płycie graficznej, z której robi się odbitkę.

SYGNET - znak, godło drukarni, wydawnictwa lub zawodu.

TRZON (BLOK) KSIĄŻKI – sfalcowane arkusze książki, zebrane wg swej kolejności, z ilustracjami i tablicami, zszyte i sklejone, ale bez okładki.

WYKLEJKA - (potocznie zwana przez drukarzy również forzaczem), dwukartkowa składka przyklejona lub przyszywana do pierwszego i ostatniego arkusza książki w oprawie twardej. Zadaniem W. jest ochrona przed zniszczeniem zewnętrznych arkuszy książki i związanie bloku książkowego z okładką, często też wewnętrzne przyozdobienie ścianek okładki.

Na podstawie *Encyklopedii wiedzy o książce*, red. A. Birkenmajer, B. Kocowski, J. Trzynadłowski, Wrocław 1971 oraz *Słownika języka polskiego*, red. W. Doroszewski, Warszawa 1958-1968.

BIBLIOGRAFIA

1. *Encyklopedia wiedzy o książce*, red. A. Birkenmajer, B. Kocowski, J. Trzynadłowski, Wrocław 1971.
2. Pijanowska K., *Drzeworyt reprodukcyjny – od ilustracji prasowej do obiektu muzealnego*, „Studia o Książce i Informacji” (dawniej: „Bibliotekoznawstwo”) 2009, nr 28.
3. Pokorzyńska E., *Introligatorskie zdobienie brzegów kart książek*, „Spotkanie z Zabytkami : kultura, tradycje, pamiątki” (2015), nr 3-4.
4. Pokorzyńska E., *Z dziejów introligatorstwa warszawskiego XIX i I połowy XX wieku*, Katowice 2009.
5. Semkowicz A., *Introligatorstwo : z krótkim zarysem historii zdobnictwa opraw*, Kraków 1948.
6. *Słownik języka polskiego*, red. W. Doroszewski, Warszawa 1958-1968.
7. *Słownik pracowników książki polskiej*, red. I. Treichel, Warszawa 1972.

Biblioteka Publiczna im. Marii Komarnickiej (Suwałki)

Ciąg Dalszy Nastąpi...

Dziękujemy za uwagę
i zapraszamy do korzystania z naszych zbiorów.

Biblioteka Publiczna
im. Marii Konopnickiej
Ul. Emilii Plater 33 A
16-400 Suwałki

<http://bpsuwalki.pl>

e-mail: sekretariat@bpsuwalki.pl

czytelnia@bpsuwalki.pl

sekretariat: tel. 87 565-62-46

czytelnia książek: tel. 87 565-62-46 w. 19